Näringsutskottets betänkande

1982/83:24

om förbud mot export av kärnkraftsteknologi m. m.

Ärendet

I detta betänkande behandlas tre motioner som avser förbud mot export av svensk kärnkraftsteknologi och, i ett fall, även av varor och teknik som inte får saluföras i Sverige.

Motionerna

Yrkanden

Följande motioner behandlas:

1982/83:398 av Birgitta Hambraeus (c) och Pär Granstedt (c), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till lag som förhindrar export av varor och teknik som inte får saluföras i Sverige.

1982/83:1100 av Thorbjörn Fälldin m. fl. (c), såvitt avser hemställan (11) att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagstiftning om förbud mot svensk export av kärnkraftsreaktorer och reaktorteknologi.

1982/83:2023 av Gunnel Jonäng (c) och Gunnar Björk i Gävle (c), såvitt avser hemställan (3) att riksdagen hos regeringen begär förslag till lag om förbud mot export av svensk kärnkraftsteknologi och utrustning.

Motivering

Det borde, anförs det i motion 1982/83:398 (c), vara självklart att vi inte skall utsätta andra folk för företeelser som vi har upptäckt vara skadliga och som vi inte tolererar för egen del. Motionärerna erinrar om att riksdagens beslut efter folkomröstningen om kärnkraft bl. a. innebär att inga kärnvärmereaktorer skall få uppföras i Sverige och att all kärnkraft skall vara avvecklad år 2010. Eftersom – enligt motionärernas uppfattning – produktion av nya kärnenergianläggningar alltså inte är tillåten borde också export av kärnreaktorer och reaktorteknologi förbjudas. Vidare bör, hävdas det i motionen, inte heller sådana kemikalier och läkemedel som är förbjudna i Sverige få exporteras.

Centerpartiet lägger i partimotionen 1982/83:1100 fram en rad förslag rörande den framtida energipolitiken. Yrkandet om en lag med förbud mot svensk export av kärnkraftsreaktorer och reaktorteknologi motiveras med att man, enligt motionärerna, inte kan erhålla någon garanti för att ett civilt

utnyttjande av kärnkraft inte leder till militär användning. Att motverka spridningen av kärnvapen måste, sägs det i motionen, vara en av de viktigaste uppgifter som Sverige har i det internationella arbetet. Vi bör därför inte medverka till ökade spridningsrisker genom export av kärnkraftsteknologi.

I motion 1982/83:2023 (c) anförs att kärnkraftsfolkomröstningens resultat innebär att inga ytterligare åtgärder får vidtas som direkt eller indirekt medför bindningar till användning av kärnenergi. Motionärerna anser att export av kärnkraftsteknologi bör förbjudas på denna grund.

Utförsel av kärnämnen och kärnteknisk utrustning

Gällande ordning

Sverige har genom det s. k. icke-spridningsfördraget åtagit sig att varken självt utveckla kärnvapen eller andra kärnladdningar eller genom export bidra till att andra länder gör det. Fördragsanslutna stater får heller inte tillhandahålla atområbränsle eller särskilt klyvbart material eller utrustning eller material som har särskilt konstruerats eller iordningställts för bearbetning, användning eller framställning av särskilt klyvbart material till icke-kärnvapenstater, med mindre atområbränslet eller det särskilt klyvbara materialet underkastas kontroll av Internationella atomenergiorganet (IAEA) i Wien (artikel III:2). Den närmare uttolkningen av vilket material och vilken utrustning som avses i artikel III:2 sker inom den s. k. Zanggerkommittén.

Sverige har vidare åtagit sig att följa de riktlinjer för export på kärnenergiområdet som har överenskommits mellan ett antal stater genom de s. k. Londonriktlinjerna. Förutom krav på internationell kontroll av det som exporteras innebär de att material och utrustning på kärnenergiområdet får utföras endast om ifrågavarande material eller utrustning omfattas av tillfredsställande fysiskt skydd. Samma riktlinjer skall gälla vid eventuell reexport. För viss i icke-spridningssammanhang särskilt känslig utrustning eller kunskap (teknologi) rekommenderar riktlinjerna att export ej får ske till icke-kärnvapenstater. Den produktförteckning som bifogats riktlinjerna avviker i vissa detaljer från den som utgivits av Zanggerkommittén.

Genom bilaterala avtal har Sverige gentemot några av sina viktigare leverantörer – bl. a. Förenta staterna, Canada och Australien – förbundit sig att inhämta förhandsgodkännande innan återutförsel sker av sådant material som faller under resp. avtal.

I 3 § atomenergilagen (1956:306) uppställs krav på tillstånd av regeringen eller efter regeringens bestämmande av statens kärnkraftinspektion för utförsel av kärnämnen eller förening vari sådant ämne ingår, mineral med halt av kärnämne samt använt kärnbränsle, vad som framställts av sådant ämne eller vara i vilken sådant ämne ingår. Tillstånd krävs vidare efter

föreskrift av regeringen i fråga om utrustning eller material som har särskilt konstruerats eller iordningställts för bearbetning, användning eller framställning av särskilt klyvbart material. Föreskrifter om utrustning eller material som omfattas av tillståndsplikt ges i förordningen (1975:20, senast ändrad 1977:254) om förbud mot utförsel av utrustning eller material för utvinning av atomenergi m. m. De produkter som omfattas av utförselkontroll anges i en bilaga till förordningen. Förteckningen i bilagan motsvarar den som finns i Londonriktlinjerna. Enligt uppgift handlägger regeringen årligen 30–40 ärenden om export av kärnbränsle eller kärnkraftsutrustning.

Tidigare riksdagsbehandling m. m.

Riksdagen avslog år 1980 två motioner med yrkanden om förbud mot export av kärnreaktorer och kärnkraftsteknologi. Näringsutskottet hänvisade till att 1975 års förordning (se föregående avsnitt) var föremål för översyn (NU 1979/80:70, rskr 1979/80:410).

Utrikes- och handelsministern Lennart Bodström besvarade den 3 december 1982 (RD 1982/83:40 s. 88) en interpellation (1982/83:30) av Pär Granstedt om åtgärder mot användning av svensk utrustning m. m. vid kärnvapentillverkning. I interpellationssvaret berördes bl. a. frågan om export av kärnkraftsutrustning. Statsrådet erinrade om att sådan export kräver regeringens tillstånd i varje enskilt fall. Han anförde vidare bl. a.:

Regeringen har således full rättslig kontroll över situationen. Antalet ärenden som kommer upp till beslut varje år är inte stort. De har till stor del samband med driften av svenska reaktorer. Sverige är över huvud taget inte någon viktig exportnation på kärnenergiområdet. Den enda mer omfattande utförsel som ägt rum har varit två kärnkraftsreaktorer till Finland i slutet av 1960-talet. Någon export av svenskt uran är över huvud taget inte aktuell.

Vid behandlingen av utförselärenden tillämpar regeringen stränga kriterier i syfte att förhindra att svenskt material och svensk utrustning på något sätt bidrar till tillverkning av kärnvapen. Utförsel tillåts inte till någon icke-kärnvapenstat som inte anslutit sig till det s. k. icke-spridningsfördraget eller på annat sätt underkastat sig den internationella kontroll av hela sin kärnenergiverksamhet som fördraget föreskriver. De svenska kraven för exporttillstånd torde vara de mest långtgående som något land tillämpar.

Icke-spridningsfördraget är hörnstenen i de mellanfolkliga ansträngningarna att förhindra att fler länder skaffar sig kärnvapen. Dess rättsliga, politiska och psykologiska betydelse som värn mot kärnvapenspridning är avsevärd. 118 stater är i dag anslutna till fördraget. Tack vare fördraget har det internationella atomenergiorganet i Wien – IAEA – byggt upp ett system för kontroll av fördragsstaternas kärnenergiprogram. Detta system är unikt så till vida att ett stort antal stater för första gången accepterat en oberoende internationell kontroll av sina åtaganden. Detta kontrollsystem bör i framtiden tjäna som föredöme i andra nedrustningssammanhang.

Icke-spridningsfördraget innehåller flera olika åtaganden. Länder utan kärnvapen förbinder sig att inte skaffa sig dem och att godta internationellt

samarbete när det gäller fredligt utnyttjande av kärnenergin. Detta är de centrala elementen i fördraget. Därutöver åtar sig de stater som har kärnvapen att inte ställa sådana till andra staters förfogande och att verka för nedrustning av sina kärnvapenarsenaler. Fördraget slår också fast alla staters rätt att utan diskriminering nyttja kärnkraften för fredliga ändamål och deras skyldighet att underlätta ett utbyte av material, utrustning och teknologi.

Atomlagstiftningskommittén (I 1979:05; ordförande: generaldirektör Valfrid Paulsson) har i uppdrag att se över lagstiftningen på atomenergiområdet. Kommittén skall bl. a. utreda möjligheterna att samordna den nuvarande lagstiftningen inom atomenergiområdet. Ett betänkande från utredningen väntas inom någon månad.

Riksdagsbehandling av frågor om export av farliga varor m. m.

Frågor om förbud mot export av farliga produkter behandlades av riksdagen hösten 1982 med anledning av ett par motionsyrkanden. Näringsutskottet har i sitt betänkande NU 1982/83:6 lämnat en utförlig redovisning av gällande ordning såvitt gäller handel med och marknadsföring och hantering av hälso- och miljöfarliga varor i Sverige. Vidare redovisas de svenska och internationella myndigheter som är engagerade i arbetet med produktsäkerhet. Betänkandet innehåller också en redogörelse för dels vissa internationella överenskommelser m. m. beträffande läkemedel och kemiska produkter, dels FN:s kod för multinationella företag.

Med anledning av ett yrkande, framställt i en socialdemokratisk partimotion, om en utredning rörande regler för export av farliga maskiner och processer erinrade utskottet om att det inom en rad organisationer pågick ett omfattande internationellt samarbete med syfte att nå förbättringar av arbetsmiljön. Utskottet påpekade att regler för marknadsföring av läkemedel, giftiga ämnen, farliga produkter m. m. hade antagits av flera organisationer och övervägdes av andra. Utskottet underströk betydelsen av att svensk export upprätthåller en god kvalitet från arbetarskyddssynpunkt och förutsatte att regeringen uppmärksamt skulle följa de frågor som hade aktualiserats genom motionen och vid behov föranstalta om erforderligt utredningsarbete. Däremot fann utskottet det inte motiverat med en begäran till regeringen om en utredning vid detta tillfälle.

Med hänsyn till det omfattande arbete som bedrevs i olika internationella sammanhang i fråga om marknadsföring av bl. a. hälsovådliga varor fann utskottet att riksdagen inte heller borde uttala sig för att Sverige i FN och andra internationella sammanhang skulle verka för regler om förbud mot handel med sådana vådliga kemikalier och farliga farmaceutiska produkter som hade förbjudits i industriländerna.

Riksdagen följde utskottet och avslog motionsyrkandena.

Utskottet

Utskottet behandlar här motionsyrkanden om förbud mot export av kärnkraftsteknologi och av varor och teknik som inte får saluföras i Sverige.

I motionerna 1982/83:1100 (c) och 1982/83:2023 (c) föreslås att riksdagen av regeringen skall begära förslag till lag om förbud mot svensk export av kärnkraftsreaktorer och reaktorteknologi. Yrkandena motiveras dels med att man inte kan få någon garanti för att ett civilt utnyttjande av kärnkraft inte leder till militär användning, dels med att Sverige inte bör vidta åtgärder som direkt eller indirekt medför bindningar till användning av kärnenergi. Liknande synpunkter framförs i motion 1982/83:398 (c).

Sverige har genom det s. k. icke-spridningsfördraget åtagit sig att varken självt utveckla kärnvapen eller genom export bidra till att andra länder gör det. Vidare har Sverige åtagit sig att följa de riktlinjer för export på kärnenergiområdet som överenskommits mellan ett antal stater genom de s. k. Londonriktlinjerna. Dessa innebär bl. a. krav på att exporten i detta hänseende är underkastad internationell kontroll samt att material och utrustning på kärnenergiområdet får utföras endast om tillfredsställande fysiskt skydd föreligger. Föreskrifter om utrustning och material som omfattas av tillståndsplikt har meddelats i en särskild förordning vilken även innehåller bestämmelser om prövningsförfarandet.

De svenska reglerna för export av kärnkraftsreaktorer och reaktorteknologi överensstämmer med internationella riktlinjer på området och har till syfte att säkerställa en genomgående civil användning av materialen. Utskottet utgår från att regeringen vid prövningen av ansökningar om export av kärnbränsle eller kärnkraftsutrustning noga förvissar sig om för vilket ändamål bränslet eller utrustningen skall brukas. Någon anledning till totalförbud för sådan export anser utskottet inte finnas, varför utskottet avstyrker de nu aktuella yrkandena i motionerna 1982/83:1100 (c) och 1982/83:2023 (c) samt yrkandet i motion 1982/83:398 (c) i den mån det avser kärnkraftsteknologi.

I den sistnämnda motionen föreslås vidare en lag som generellt förhindrar export av varor och teknik som inte får saluföras i Sverige. Hit räknar motionärerna, förutom reaktorteknologi, sådana kemikalier och läkemedel som är förbjudna här i landet.

Utskottet vill erinra om att riksdagen i november 1982 (NU 1982/83:6) har tagit ställning till motionsyrkanden om dels förbud mot export av farliga produkter och processer, dels förbud mot handel med sådana vådliga kemikalier och farliga farmaceutiska produkter som har förbjudits i de industrialiserade länderna. Yrkandena avslogs av riksdagen med hänvisning till det omfattande arbete som pågår i internationella sammanhang på att utforma regler om marknadsföring av bl. a. hälsovådliga varor. Utskottet vill understryka att det är angeläget att vid all export tillbörlig hänsyn tas till

mottagarlandets förmåga att hantera de importerade varorna. Utskottet anser inte att riksdagen nu har anledning till något annat ställningstagande i frågan än i höstas och avstyrker alltså motion 1982/83:398 (c) i den del som det här gäller.

Utskottet hemställer

1. beträffande *export av kärnkraftsteknologi*
   att riksdagen avslår motion 1982/83:398 i ifrågavarande del, motion 1982/83:1100 yrkande 11 och motion 1982/83:2023 yrkande 3,
2. beträffande *export av farliga varor*
   att riksdagen avslår motion 1982/83:398 i övrigt.

Stockholm den 1 mars 1983

På näringsutskottets vägnar
NILS ERIK WÅÅG

Närvarande: Nils Erik Wååg (s), Tage Sundkvist (c), Staffan Burenstam Linder (m), Erik Hovhammar (m), Lennart Pettersson (s), Rune Jonsson (s), Sten Svensson (m), Wivi-Anne Radesjö (s), Karl-Erik Häll (s), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp), Sivert Andersson (s), Ivar Franzén (c), Bo Finnkvist (s) och Oswald Söderqvist (vpk).

Reservation

Export av kärnkraftsteknologi (mom. 1)

Tage Sundkvist (c), Ivar Franzén (c) och Oswald Söderqvist (vpk) anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 5 som börjar med "De svenska" och slutar med "avser kärnkraftsteknologi" bort ha följande lydelse:

Genom det regelsystem som nu nämnts har det skapats vissa möjligheter till kontroll av i vilket syfte exporten av den ifrågavarande utrustningen etc. kommer till stånd. Någon garanti för att materialen endast kommer till civil användning kan dock aldrig erhållas. Flera stater i bl. a. den tredje världen uppges vara i färd med att utveckla egna kärnvapen. Denna utveckling har möjliggjorts bl. a. genom att staterna i fråga kunnat importera utländsk kärnkraftsteknologi. Med hänsyn härtill och till att en utökad export av reaktorteknologi indirekt gör Sverige mera bundet till kärnkraften som energiform – en utveckling som får anses vara oförenlig med beslutet om en framtida avveckling av kärnkraften – anser utskottet att ett förbud bör

uppställas i lag mot sådan export. Det får ankomma på regeringen att utarbeta ett lagförslag i frågan. Ett uttalande av denna innebörd bör göras av riksdagen. På grundval av det anförda tillstyrker utskottet motionerna 1982/83:1100 (c) och 1982/83:2023 (c) i här aktuella delar liksom motion 1982/83:398 (c) i den mån den avser kärnkraftsteknologi.

dels att utskottet under 1. bort hemställa:

1. beträffande *export av kärnkraftsteknologi*
   att riksdagen med anledning av motion 1982/83:398 i ifrågavarande del, motion 1982/83:1100 yrkande 11 och motion 1982/83:2023 yrkande 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

minab/gotab Stockholm 1983 73965